

FERİBA VEFİ'NİN *UÇUP GİDEN BİR KUŞ* ROMANINDA KADIN KİMLİĞİ

Serpil Yıldırım*

Öz

Kadın yazarlar, eserlerinde genellikle kadın sorunlarını ele alarak kadınlara ve onların toplumdaki yerlerine ve önemlerine dair görüş ve düşüncelerini her fırsatta dile getirmişlerdir. Feriba Vefi de, bütün çabasını holistik bir yaklaşımla modern kadınların sorunlarını dile getirmeye, sade ve içten bir dille onların iç dünyasını tasvir etmeye çalışan çağdaş İran edebiyatının realist yazarlardan birisidir. Özellikle toplumun orta sınıfından seçilen kadınların hayatlarından kesitler sunarak okuyucunun gözünde bu kadınları adeta ete kemiğe büründürmektedir. Vefi, *Uçup Giden Bir Kuş* romanında bir kadının kimlik arayışını ve bu sancılı arayışta onun yaşadığı kimlik buhranını tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Bu romanda kadın, olanca bedensel ve düşünsel gücünü, ev işlerine yetişmek ve cinsiyet rolünün klişelerini yerine getirmekte kullanır. Bu karaktere ait, okuyucunun gözünde somutlaşan en önemli şey, ev hanımı, ebeveyn ve birey olmak gibi çeşitli görevler içeren eş, anne ve evlat rolüdür. Romandaki kadın sürekli kendisine biçilen bu rolleri yerine getirmekle görevlidir ve evin dışında bir hayatın kendisi için mümkün olmadığını farkındadır.

Bu çalışmada, yukarıda adı geçen romanda, bütün vaktini evde geçiren, kendini sadece aile birliğini korumada ve kadınlık görevini yerine getirmede sorumlu gören kadının herkesten bağımsız bireysel kimlik arayışı ve yaşadığı kimlik buhranı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İranlı Yazar, Feriba Vefi, Roman, *Uçup Giden Bir Kuş*, Kadın Kimliği.

*Arş. Gör. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: yldrmserpil44@gmail.com
Makale Gönderim Tarihi: 12.10.2018
Makale Kabul Tarihi : 18.11.2018

Woman Identity in Fariba Vafi's Novel of “*My Bird*”

Abstract

Women writers have expressed their opinions and thoughts about women and their place in society by addressing the problems of women in their works on every occasion. Fariba Vafi is one of the realist writers of contemporary Iranian literature who tries to express the problems of modern women with a holistic approach and to describe their inner world with a simple and sincere language. She makes the women shape in flesh and bones in the eyes of the readers by presenting some sections of the lives of the women, especially those selected from the middle layer of the society. In her novel *My Bird*, Vafi starkly reveals a woman's search for identity and her identity crisis in this painstaking search.

In this novel, the woman uses her physical and intellectual power to keep up with household chores and perform the clichés of her gender role. The most important thing embodied in the eyes of the reader about this character is the role of a spouse, mother, and son, which includes various tasks such as being a housewife, parent and individual. She is solely responsible for the chores and raising of children inside her house and is therefore aware that life outside the home is not possible for her.

In this study, independent individual identity search and identity crisis of woman, who spends all of her time at home, who considers herself as responsible for protecting her family unity and performing her duty of womanhood in the aforementioned novel, will be discussed.

Key Words: Iranian Writer, Fariba Vafi, Novel, , *My Bird*, Woman Identity.

Structured Abstract

In this novel, the woman uses her physical and intellectual power to keep up with household chores and perform the clichés of her gender role. The most important thing embodied in the eyes of the reader about this character is the role of a spouse, mother, and son, which includes various tasks such as being a housewife, parent and individual. She is solely responsible for the chores and raising of children inside her house and is therefore aware that life outside the home is not possible for her. Finally she gives up her husband and marriage and devotes

herself to her children. As a matter of fact, her presence is out of the question where there is no living place for herself.

The female protagonist of the novel of *My Bird* constitutes an obvious example of Iranian women with all its features and problems. The most important feature of this woman is to take responsibility for the family life which is intertwined with her character and has become a duty. This woman, who devoted herself to protecting her family and fulfilling her duties flawlessly as a woman, successfully fulfills the role of being a woman without ever feeling a sense of weakness and boredom in face of the difficulties of life. Emir, who is eager to live abroad, considers escaping from Iran as a solution to the problems and finally realizes his dream. However, the female protagonist of the novel thinks that she is in charge of protecting her children with her maternal instinct.

In *My Bird* novel, the identity problem of women is examined in three stages: The first one; recognition of identity in the role mold of mother and spouse, secondly; the identity crisis in which the woman lives and the last one is the woman's effort to win an independent individual identity. The important thing in the search for identity of the woman in the novel *My Bird* is the identity crisis. Even though she has thought of an independent identity for herself, she cannot free herself from being dragged into a crisis. That's why she has experienced multiple identity crises.

The most prominent identity of this female protagonist becomes clear in the spouse role pattern. Throughout the novel we see the scenes in which she looks at herself from the perspective of her husband and tries her best in the best possible way. At the beginning of the novel, it is clearly understood that the narrator, although not expresses clearly, thinks that it is the woman's primary duty to be content with her husband despite the existing intellectual contradictions. The other identity of this woman is also manifested in the mother role pattern. The responsibility of motherhood inevitably becomes a part of the identity of this married woman, and realizes that her real nature after being a spouse is motherhood rather than a woman. The woman describes her motherhood as a strange process dictated externally. She lives with the concern that her daughter will be as wimpy and coward as she is as her

emotional ties with her mother are weak and she spent her childhood hiding in a corner. Therefore, she places more importance on Shadi's education with the feeling of protective motherhood in her character. In a way, she shows interest and compassion to her daughter that she could not see from her mother

Another role played by the female character is the child identity that she exhibits particularly in her relationships with her parents in family. Her relationship with her mother is full of sorrow and regret of the criticisms that she could not do and the words which she could not say throughout her life. The protagonist of the novel, who fulfills the role of well-behaved girl appropriately, is humiliated and subjected to violence at every opportunity by her mother because of being born as a girl, not a boy.

At the end of the novel she gets rid of all the concerns that are desired to her and what she wants and finally she leaves those who do not see her and who do not hear her voice. She dedicates herself to her children, waiving all her desires and the quest for an independent identity. Because she tried to be independent of her family and environment, but she could not take the struggle to the end and she could not create a new identity of her own. In a sense, she “could not exist”, she “lost the battle of existence”. As she is sure that Emir will leave after selling the house, she resembles Emir to a flying bird.

Kimlik ve Psikoloji

Psikolojik olarak yaklaşıldığında “kimlik” tanımının ‘ben’, ‘ego’, ‘kendi’ ya da ‘kişilik’ kavramlarıyla özdeş gibi kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla psikoloji, sosyoloji ve kültürel antropolojinin temel konularından birini de kimlik ve kişilik temaları meydana getirmektedir. Ünlü sosyal psikolog Erickson, kimliği; “bireyin iç dünyasında kendisini ontolojik olarak anlamlı bir bütünlükle özdeşleştirmesi ve buna bağlı olarak dış dünyayla bağlantı kurması” olarak tanımlar. Wheelis’in tanımı ise; “kişinin davranış, eylem ve değer yargıları arasında kurduğu uyuma dayanan bütünlük ve birlik hissi”dir. Fromm’a göre ise kimlik, “kişinin kendisini diğer birey ya da gruplarla özdeşleştirerek edindiği aidiyet hissini adı”dır. Psikolojik bir kavram olarak ‘kişilik’, bireyin kendisini, iç dünyasına ve öznel algılayışına bağlı olarak tanımlaması iken, ‘kimlik’, daha çok dışa

dönük bir yansıtmadır; bireyin dış dünyayla girdiği etkileşimin ışığında kendisini ifade etmesidir. Bu durumda kimlik, kişinin kendisini nasıl tanımladığıyla da, içinde yaşadığı toplum ve sosyal çevre tarafından nasıl tanımlandığıyla da ilgilidir (Budak, 2017: 46-47).

‘Kimlik’, ‘öteki’ ile girilen etkileşim sırasında şekillenen sosyal bir kavramdır ve insanın kendisini ‘bir kişi’ olarak tanımlamasıdır. İnsanın kendi bilincine varması, belli bir zamanda gerçekleşen sıralı bir kavrayış değildir. Kişi gelişim süreci boyunca bedensel ve ruhsal güvenliğini sağlayabilmek ve toplumun bir ferdi olabilmek için yaşadığı çevrenin davranış biçimlerini ve değerlerini kendisiyle içselleştirip hayatına yansıtır. İşte bireysel unsurlarla sosyal unsurların bu harmanlanmasından ‘kimlik’ doğar (Budak, 2017: 38).

Chambers, miras olarak aldığımız kültür, tarih, dil, gelenek ve kimlik duygusunun asla yok edilemeyeceğini ama parçalanıp sorgulanabileceğini ve yeniden yazılıp yeni bir yöne sokulabileceğini ifade eder. Chambers’a göre, bu aralıklarda karşımıza başka hikâyeler, diller ve kimlikler de çıkabilir ve deneyimlenebilir. Varlık, kimlik ve dil duygumuz, hareket yoluyla deneyimlenir ve hareketten çıkar: “Ben” bu hareketten önce var olup ardından da dünyaya katılmaz, “Ben” sürekli olarak dünyadaki böyle bir harekette biçimlenir ve yeniden biçimlenir (Chambers, 2014: 44).

Budak’a göre, genel olarak kimlik değerleri, üç sınıfta incelenmektedir. Bunlardan ilki; insanı insan yapan ve insan olmayandan ayırt eden temel özellikleri kapsamaktadır. Tüm insanlara ait bu özellikler ‘evrensel kimlik’ değerleri olarak telakki edilmektedir. İkincisi; bazı insanların ortak özelliklerinden doğmuştur. Bunlar ‘grup kimliği’ olarak adlandırılmaktadır. Üçüncüsü ise, ‘bireysel kimlik’ olarak tanımlanmaktadır. Bunlar da bireylerin yaşadıkları toplumun genel değerlerinden farklı olarak kendi ilgi, alaka, ihtiyaç ve seçimleri doğrultusunda şekillenmiştir (Budak, 2017: 39).

Chambers, kimlik duygumuzun asla kesinliğe kavuşturulup yok edilemeyeceğini söyler. Şayet kimliklerimizin karmaşık ve yapılanmış doğasının farkında olursak, bu farkındalığın bize başka olanakların kapısını açacak bir anahtar sunacağını ifade eder ve bu anahtarı şöyle tanımlar: “*Hikâyemizdeki öteki hikâyeleri görmek, modern bireyin görünür tamamlanmışlığındaki tutarsızlığı, yabancılaşmayı, yabancı*

tarafından açılan ve onu tahrip ederek içimizdeki yabancı sorununu tanımaya zorlayan gediği keşfetmektir.” (Chambers, 2014: 44-45).

Bu makalede yazarın hayatı hakkında kısaca bilgi verilip eserleri tanıtıldıktan sonra çalışmamıza konu olan *Uçup Giden Bir Kuş* romanı kısaca özetlenecektir. Roman kahramanı kadın anlatıcının anlattığı kişiliği üzerinden kimliği belirlenmeye çalışılacak ve yaşadığı kimlik buhranı ile içine sürüklendiği bağımsız kimlik arayışı mücadelesi ele alınacaktır.

1. Feriba Vefi'nin Hayatı ve Eserleri

Çağdaş İran Edebiyatının realist kadın yazarlarından Feriba Vefi, 1963 yılında Tebriz'de dünyaya gelmiştir. Ergenlik çağlarından itibaren öykücülüğe özel ilgisi olan Vefi'nin, öncelikle *Adine*, *Dünya-yi Sohen*, *Çista* gibi edebiyat ve kadın dergilerinde birkaç kısa öyküsü yayımlanmıştır. İlk ciddi öyküsü “Rahatladın baba”¹, 1989 yılında *Adine* dergisinde yayımlandıktan sonra kısa öykülerinin yer aldığı ilk öykü kitabı, *Der Omk-i Sehne* (Sahnenin derinliklerinde) adıyla, 1997 yılında, *Hetta Vekti Mihendim* (Gülerken bile) adını verdiği ikinci öykü kitabı ise 2000 yılında basılmıştır.

Yazarın *Der Râh-i Veylân* ve *Heme Ufuk* adlarındaki diğer iki öykü kitabı sırasıyla 2009 ile 2010 yıllarında, ilk romanı olan *Perende-i Men* (Uçup giden bir kuş) ise 2002'de yayımlanmıştır. İkinci romanı *Tarlan* 2004'te, *Râyâ-yi Tebbet* (Tibet rüyası) adındaki üçüncü romanı 2006'da basılmıştır. Bu roman, Cavid ve Şiva adındaki karı kocanın hikâyesini, Cavid'in dostu Sadık'ın Şiva ile olan samimi ve dostane ilişkisini ve onun duygu ve düşüncelerinde bıraktığı derin etkiyi konu edinir. Romanın sonunda da Cavid ile Şiva fikirsel yönden yakınlıklarını bir misafirlikte herkese duyururlar. *Tarlân* adlı roman da, siyasi temayülleri olan Tebrizli bir kızın hikâyesini içerir. Adı geçen romanda, bu kızın, Rehna adındaki arkadaşıyla Tahran'a gitmesi, orada askeri kız okuluna girmesi ve bu süreçte yaşadıkları ele alınır. Yazarın *Râzî Der Kuçehâ* (Sokaklardaki sır) ve *Mâh-i Kâmil Mişevved* (Dolunay oluyor) adındaki romanları 2008 ile 2011 yıllarında yayımlanmıştır.

Râzî Der Kuçehâ romanında, sokaklarda ve evlerde neler olup bittiğini yavaş yavaş anlamaya başlayan küçük bir kızın hayatı konu edilir. *Mâh-i Kâmil Mişevved* romanında, insanların aşka, aşkın nedenlerine ve niteliklerine karşı hangi açılardan baktıkları ele alınır. 2014 yılında basılan *Ba'd Ez Pâyân* adındaki roman ise, bu yazarın

kaleme aldığı son eserdir. Vefi, Tebriz'e yapılan birkaç günlük yolculuğu konu edindiği bu eserinde, roman kahramanlarının yolunu Tebriz'e düşürerek okuyucunun gözünde Tebriz şehrinin ve Tebriz halkının canlı tasvirini vermeyi amaçlar (Azîmî-Sadıkî, 1394: 96).

Yazar, eserlerinde modern kadınların yaşamlarına değinerek holistik bir bakışla bu kadınların sorunlarını dile getirmeye; sade ve içten bir dille onların iç dünyasını tasvir etmeye çalışır. Vefi, okuyucuya özellikle toplumun orta tabakasından seçilen kadınların hayatlarından kesitler sunarak okuyucunun gözünde bu kadınları âdeta ete kemiğe büründürüp onların yaşadıkları ruhsal ve toplumsal sorunlara dikkat çekmeyi amaçlar.

Bildirici, feminizm açısından kadınların kendi kendisini yazmasının ve kendi dilini oluşturmasının bir zorunluluk olarak görüldüğünü ifade eder. Çünkü erkeklerin dilinde kadınların iyi ve kötü özellikleri aynı anda taşıdıklarını, mesela kadınların doğallık, namus, ulus, maneviyat, ev gibi en temel değerlerin işaretleyen güçsüzlük, duygusallık, yapaylık, tutarsızlık, baştan çıkarma, delilik gibi bozulmanın ve genel olarak tehlike arz eden şeylerin simgesi olarak da tasvir edilebildiklerini belirtir. Dolayısıyla bu saçma ikiliğin ancak kadınların yazması ile son bulacağını söyler (Bildirici, 2013: 270). Bu ifadeden hareketle işte Feriba Vefi, erkekler tarafından verilen dilin sınırlarını aşarak kendine has dilini ve edebiyat geleneğini oluşturmuş bir kadın yazar olarak tarihin her döneminde ataerkil toplumun baskılarına maruz kalan kadının sessiz çılgınlığını tüm dünyaya duyurma görevini üstlenmiştir.

2. Uçup Giden Bir Kuş Romanı

2002 yılında yayımlanan *Perende-i Men* adlı roman Feriba Vefi'nin ilk romanıdır. Roman, Türkçeye *Uçup Giden Bir Kuş* adıyla Lale Javanshir tarafından çevrilmiştir.

Yazarın ilk romanı olan *Perende-i Men* (Uçup giden bir kuş) 2003 yılında Huşeng Golşiri Kurumu tarafından 2002 yılında yayınlanan kitaplar arasında Yelda Edebiyat Ödülü'nü alarak yılın romanı kabul edilmiştir. Aynı şekilde bu romandan sonra Mehregan ve İsfahan Edebiyat Ödülleri'ne de layık görülmüştür.

Vefi, *Uçup Giden Bir Kuş* romanında, yıllarca kirada süründükten sonra elli metre karelik küçük bir ev satın alan ve bundan dolayı güven duygusu hisseden ancak eşi, evi satmak isteyince İran'dan ayrılan bir kadının hikâyesi ele alınmaktadır. Roman boyunca bu kadının monoton hayatın cenderesinde, geçmişin yükü ve geleceğin bilinmezliği arasında var oluş çabasına, dile getiremediği pişmanlıklarına, endişelerine, çelişki ve özlemlerine tanık oluruz. Roman baştanbaşa kadının çocukluk ve ergenlik yıllarındaki anılarını kapsar (Yüçetürk-Yıldırım, 2016: 191-92).

2.1. Romanın Özeti

Uçup Giden Bir Kuş romanı, tek başına çocuk büyütmenin zorluğuyla mücadele eden ve aşksız geçen evlilik hayatının sıkıntısıyla cebelleşen evli bir kadının dilinden anlatılmaktadır. Hikâye anlatıcısı, Şadi ve Şahin adlarında bir kızı ve bir oğlu olan otuz beş yaşlarında bir kadındır. Bu romanın asıl eksenini oluşturan şey, aile birliğini korumak için kadının verdiği emek ve gösterdiği çabadır. Anlatıcının, erkek değil de kız olarak doğduğu için çocukluk dönemi tamamen sıkıntıyla geçmiştir. Bu dönemde yaşadığı sıkıntı ve korkular ergenlik dönemine ve hatta evlendikten sonraki hayatına kadar devam etmiştir. Bu korkunun kızı Şadi'ye de geçmesinden, kızının da kendisi gibi korkak ve pısırık olmasından hep endişe duymuştur. Bu genç kadının eşi, Emir banka memurudur. Bir süre kirada oturduktan sonra çok kalabalık ve fakir bir mahallede küçük bir ev satın alırlar. Hikâye anlatıcısı yeni evinde iyi ve sil baştan bir hayat yaşamının hayalini kurar. O, uzun süren kiracılık hayatından sonra yeni bir eve sahip olduğu için mutludur ve kendisiyle adeta gurur duyar. Ama bu mutluluğu, hayatın karşısına çıkardığı sıkıntı ve baskılarla kısa sürer.

Emir, eşinin istek ve arzularına önem vermeyen bir koca, çocuklarıyla ilgilenmeyen bir babadır. Sanki yaşamak için bir kadına olan ihtiyaç duygusuyla evlenmiştir. Hayalleri uğruna gözden çıkardığı evlilik, onun kadın ihtiyacını, herhangi bir nesneye ihtiyaç duyması gibi karşılayan bir kurum konumundadır. Belirgin bencillik ve narsistlik eğilimleri olan Emir, sürekli dairedeki işlerden, yaşadıkları fakir muhitten ve çocuklarının bitmek bilmeyen isteklerinden şikâyet eder. Etrafındakilerin hayatıyla alay ederek her fırsatta onları küçümser. Artık İran'da yaşamaktan bıktığı için de çareyi İran'dan ayrılmakta görür. Fakat hayatta küçük şeylerden mutlu olan ve onlara sıkı sıkıya bağlanan kadın, gitmeye karşıdır ve ülkesinde kalarak çocuklarının

bakımıyla ilgilenmek ister. Hatta Emir'in de gitmekten vazgeçip ailesine sahip çıkması için olanca gücüyle çaba serf eder. Öyle ki Emir onu 'yapışkan' olarak niteler. (s. 91)

Emir, kadının bu bağılıklarından dolayı onun ahmak ve cahil olduğunu düşünür. Hatta bu yüzden kendi kararını karısına da dayatmak ister. Sonunda da ataerkil toplumun daha doğuştan itibaren adama bahsettiği güç ve başına buyrukluk kadının isteğine galip gelir. İran'dan ayrılmak için paraya ihtiyacı olan Emir, sonunda evi satar ve yurtdışına gider. Aileyi bir başına, perişan bir halde arkasında bırakır. Kadın bir başına zor ve uygun olmayan şartlarda iki çocuğun bakım sorumluluğuyla birlikte kendi hayatının idamesini üstlenir. Adamın hep sadece kendi mutluluğunu düşündüğünü, hiçbir zaman aile içindeki huzuru ve birliği sağlama niyetinde ve isteğinde olmadığını anlar. Ancak Emir, bu kadının bütün çabasının, aile ocağını korumak için olduğunu idrak edemez. Aile birliğini korumak isteyen ve bu uğurda her türlü özveriyi gösteren sadece kadındır ve bütün gücüyle ailenin son parçalarını koruma arzusundadır. Hikâye anlatıcısı, romanın sonunda şu üç şeye tanıklık etmiştir: Yaşadığı kutu gibi bir ev, İran'dan gitmeyi kafasına koyan sorumsuz bir eş ve onunla geçen çelişki ve pişmanlıklarla dolu bir ömür.

2.2. Uçup Giden Bir Kuş Romanının İçeriği ve Önemi

Uçup Giden Bir Kuş romanı, aile ocağını korumak için her türlü fedakârlığa hazır olan İranlı bir kadının hayatından bir kesit sunmaktadır. Bu kadının hayatını, korku, yeis, hakaret ve ilgisizlik ekseninde özetlemek mümkündür. Kadın, sırtına yüklenen yükün enkazı altından başını kaldırıncaya susup beklemeyi bir kenara bırakarak itirazla birlikte harekete geçer. Fakat onca sabır ve çabasına rağmen romanın sonunda yalnızlık ve hüsrân duygusu ona galip gelir.

Yazar, eserin içeriğini anlatırken toplumsal gerçekçilik akımından faydalanır. Birinci şahıs bakış açısına yer vermesi, ona hikâyesindeki kadınların sade dünyasını okuyucuya içten ve samimi bir şekilde gösterebilmesine imkân sağlar. Gerçekte Vefî, romanı, buna 'kahraman anlatıcı', 'tanık anlatıcı', 'birinci kişi anlatıcı', 'ben anlatıcı' ya da 'benzer anlatıcı' da denilen özne anlatıcıya anlattırır. Yazardan bağımsız olarak roman kişilerinden birisi olan bu özne anlatıcı, başından geçenleri, bizzat yaşadıklarını, gördüklerini, izlediklerini,

duygu ve düşüncelerini değerlendirme ve yorumlarını kendisi anlatır (Çetin, 2009: 110). Vefi, kahraman anlatıcının adını gizleyerek kendi feminist eğilimlerini ortaya koyar. Dikkat ederseniz yazar, hikâye kahramanlarından erkeğin ismini verirken kadının ismini vermeyerek bu durumun, ataerkil anlayışta erkeğin baskınlığının ve bencilliğindeki narsist yaklaşımın bir neticesi olduğuna dikkat çekmek ister. Erkek kaç tane kadınla evlenirse evlensin, kadın, evlendiği erkeğin soyadını alarak onun soy ismiyle yeni bir varoluş ve kimlik altına girerken erkek için böyle bir durum söz konusu bile edilmez.

Bildirici bir makalesinde, karakterlerin isimlerinin olmayışı konusunda şunları yazar: “Hikâyedeki karakterlerin isimlerinin olmayışı bize onların, işleyen bir sistemin nesnesi oldukları imasını da verir. Bu yüzden de isimlerinin herhangi bir önemi yoktur. Önemli olan sistem çarkının dönmesidir.” (Bildirici, 2013: 277).

Feriba Vefi, insanî mesajı, coğrafi ve kültürel bağlılıklar çerçevesinde muhataplarına ulaştırarak kültürel ve toplumsal eşitlik anlayışının ve kadının toplumdaki konumuna bakışın değişimini amaçlar. Bu roman, kadının gerçek yüzünü ortaya koyması ve kadın şahsiyetlerin insani kaygılarını yansıtmaları bakımından önem arz eder. Karşılaştığı onca sıkıntı, yaşadığı pişmanlık ve ruhsal bunalıma rağmen, aile birliğini korumak adına hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan kadının sabır ve çabası takdire şayandır.

2.3. Uçup Giden Bir Kuş Romanında Kadının Kimlik Arayışı

Roman kahramanının ‘birey olma’, kendi şartlarıyla kendisini oluşturma arayışının kökeninde annesi başta olmak üzere ailesine ve akrabalarına karşı göstermiş olduğu tepkinin ağırlığı bulunmaktadır.

Kimliğin daha ilk çocukluk yıllarından itibaren ve çoğu zaman da bir tepki biçiminde oluşmaya başladığı göz önünde bulundurulacak olursa, bunda olağandışı bir durum yoktur. Çocukların başlangıçta nispeten yalın olan benlik algıları zamanla karmaşık bir hal almakta ve farklılık arz etmektedir. Çocuk, ilk referans sistemlerini ve özdeşleşme modellerini ailede ve yakın çevrede bulduğu için ‘önce çevresinin tarzlarını özümsemekte ve sonra diğer insanlar vasıtasıyla kendi bilincine vararak onlara karşı kendi ‘ben’ ini oluşturmaktadır. Zira çevresi, onu doğumundan itibaren kendi değer sistemlerine ve kültürel konumlarına göre belirli bir modelle biçimlendirmeye çalışmıştır. En basiti ona bir ‘isim’ verilmiş, belirli imgeler ve sembollerle

özdeşleştirilmiş, sosyal olarak bir ‘yer’e konumlandırılmıştır (Budak, 2017: 40-41).

Çocukluk dönemini geride bırakarak geçmişini ve geleceğini, yaşamının anlamını, kim olduğunu araştırmaya ve sorgulamaya başlayan ergen için ‘kimlik sorunu’ hayati bir nitelik taşır.

Uçup Giden Bir Kuş romanında, kadının kimlik sorunu üç aşamada incelenmektedir: İlki; anne ve eş rol kalıbında kimliğini tanıma, ikincisi; kadının yaşadığı kimlik buhranı ve sonuncusu ise bağımsız bir birey kimliği kazanmak için kadının göstermiş olduğu çaba (Azîmî-Sadıkî, 1394: 103).

Romandaki kadın kahraman, her üçü de aile ortamıyla bağlantılı, eş, anne ve evlat kimlikleriyle karşımıza çıkar. Bu kadın kahramanın en seçkin kimliği, eş rol kalıbında tebarüz eder. Roman boyunca kendine eşinin gözünden bakıp üstlendiği bu rolü en iyi şekilde yerine getirmeye çalıştığı sahnelere tanık oluruz. Romanın başında, anlatıcının açıkça ifade etmese de mevcut fikirsel tezatlıklara rağmen eşiyile hemhal olmanın kadının asıl görevi olduğunu düşündüğü açıkça anlaşılır. Bununla birlikte adamın zevki, kadının zevki olur; onun mutluluğu, kadının mutluluğu; onun planları kadının planları hâline gelir:

“Klimanın serinliğini sevmem, çünkü Emir yazın sıcağında güneş altında çalışmak zorunda. Öğle uykusuna dalmıyorum, çünkü Emir’in böyle bir fırsatı yok.” (Javanshir, 2016, 47). Sonuç itibariyle, Emir’in Bakü’ye gitmesine hiçbir şekilde itiraz etmeyip aile ocağını koruma görevini bir başına üstlenen eş rolündedir:

Sanki sadece bu gece, birliktelik, sıcak aile ortamı gibi içi boş lafları bir kenara bırakıp kendi tanımlarımı ortaya koyabilirim. Bu hayat benim ve bu iki çocuk da sadece bana ait. Her şeyin mesuliyeti bende. Nasıl devam etmem gerektiğini bilmem lazım. (Javanshir, 2016: 112)

Bu süreç, yavaş yavaş bu kadının farklı duygu ve ifade şekilleri kazanmasıyla ivme kazanır. Kocasını Emir, her ne kadar sözde, birlik olmaya övgüler dizip eşler arasında sır olmaması gerektiğinden dem vursa da pratikte ailenin dışında bir faaliyet (yolculuk yapmak, dağa tırmanmak) gerçekleştirmek istediğinde evin sorumluluk yükünü almaktan kaçınır. Bu kadının, kendisine ait küçük bir alanı dahi

olmazken Emir onun mektuplarını rahatça okuyabilme özgürlüğüne sahiptir. Emir söylevlerinin aksine, pratikte eşini, ailesiyle ayrılmaz bir bütün kabul eder ve onu çocukların yanı başında koruyucu olarak görür. Kocasından kendisine tanımlanan görevin bilincinde olan kadın, kocasının yokluğunda evin merkezine kendisini koyarak evden ve çocuklardan kendisini sorumlu tutar.

Hayalimde Emir'i evden yolluyorum. O gelecek için gitmeli. Kendimi evin merkezine koyuyorum. Ama ben kalmalıyım. İki çocukla yabancı yerlere gidip perişan olamam. Kalmam lazım (Javanshir, 2016: 93).

Çocukluğundan itibaren, annesi başta olmak üzere yakın çevresi tarafından önemsenmeyen, görmezden gelinen kadın, evlenip birinin eşi olduktan sonra da kendisine değer verildiğini ve gereksinim duyulduğunu hissetmez. Hatta kocası tarafından varlığının inatla yok sayıldığına tanık olur. İçten içe bu 'yok sayılma'ya üzülen kadın, derin üzüntüsünü şu şekilde dile getirir.

En azından göz ucuyla da olsa, bana teşekkür edercesine bakar diye bekliyorum; ama ben hiç orada değilmişim gibi kasetçaları çalıştırıyor. Kemeçe sesi. Yanına oturuyorum. Neyi özlediğini soramam. Emir'in şimdi nerede olduğunu anlamam mümkün değil. Yalnız mı, yanında başka birisi var mı; konserde mi, sokakta mı? Ama nerede olursa olsun, ben yanında değilim (Javanshir, 2016: 67).

Kadını, ölümü isteyecek kadar üzen; istediğinde kocası tarafından 'görülmemek ve fark edilmemek'tir. Dolayısıyla onun dikkatini ancak ölümle çekebileceğini düşünür:

Ancak ölüm, hayatı bir önceki haline döndürebilir. Ansızın kalbim dursa, boylu boyunca mutfağın ortasında düşünür kalsam. Emir ancak o zaman beni görür (Javanshir, 2016: 62).

Bu kadının diğer kimliği de anne rol kalıbında tecelli eder. Annelik sorumluluğu kaçınılmaz bir iş olarak zamanla bu evli kadının kimliğinin bir parçası haline gelir ve eş olduktan sonraki gerçek mahiyetinin kadınlıktan ziyade annelik olduğunun idrakine varır. O anne olmasını, dışarıdan dikte edilen garip bir süreç olarak tanımlar. Çocuklarının eğitimi konusunda geçmiş ile gelecek arasında bir yerde

gidip gelir. Annesiyle duygusal bağları zayıf olduğu ve çocukluğunu susup bir köşede saklanarak geçirdiği için kızının da kendisi gibi pısrık ve korkak olmasının endişesiyle yaşar. Dolayısıyla fitratındaki koruyucu annelik duygusuyla kızı Şadi'nin eğitimine daha fazla önem verir. Bir nevi annesinden göremediği ilgi ve şefkati var gücüyle kızına gösterir:

Şadi'yi karşıma oturtup kısa bir nutuk atıyorum; annemin de yapması gerektiği halde bana hiçbir zaman atmadığı nutuk. Şadi'ye dikkatli olması gerektiğini öğretmeliyim. Her gün yaşadığımız apartmana gelip giden adamlara karşı dikkatli olmasını söylemek istiyorum. Birisi ona dokunmak istediğinde bağırması gerektiğini nasıl bir incelikle ona anlatabilirim? (Javanshir, 2016: 23).

Chodorow'a göre analık üretilir; toplumun tanım ve değerleriyle kuşaktan kuşağa, çok erken bir aşamada aktarılır. Bu aktarma kız çocukla annesi arasında, pre-ödüpal aşamada gerçekleşir. Anne kız çocukla, erkek çocukla özdeşleştiğinden çok daha fazla özdeşleşir ve erkek çocuğu daha kısa bir ödüpal öncesi süreçten sonra sosyalizasyona terk eder. Oysa kız çocuğu tutabildiği kadar kanatları altında, yani pre-ödüpal aşamada tutar. Böylece kız çocukla ana arasında çok temel ve özel bir bağ oluşur (Parla, 2017: 29).

Çocuklar, annelerini, her durumda kendilerini koruyan ve ihtiyaçlarını gideren bir aile bireyi olarak görürler. Ebeveyn görevini bir başına üstlenen anne, vefakâr ve bir o kadar da cefakârdır.

Bir mağazaya girip limon renginde bir çocuk beresinin fiyatını soruyorum. Yüzüm ısınmış. Herkes yaşıyor, Sadece ben öldüm; çünkü gidecek bir yerim yok. O evde dünyadan habersiz çocuklarla tek başıma kalmaya mecburum. Sadece süt istiyorlar, yemek, temiz kıyafet istiyorlar. Oyuncak istiyorlar (Javanshir, 2016: 92).

Notz, “kadının” ataerkil kültürün eseri olduğuna dikkat çeker. Annelik sevgisi ve anneliğin, ataerkilliğin kadınlar ve onların nesilleri üzerinde kontrolü sağlamak için icat edilen ideoloji olarak deşifre edildiğini belirtir (Notz, 2018: 67). Vefi'nin kadın kahramanı da ataerkilliğin kendisi üzerinde kontrolü sağlamak için icat ettiği bu annelik ideolojisini şöyle tanımlar:

Kocaya vardktan sonra, herkes yatak odanıza bir büyük saat asıp büyük haberi işitmek için saniyeleri sayacak. Sonra bir gün sancı gelecek. Ertesi gün ıslak bir serçeye benzer yeni bir canlıyı göğsüne yapıştırıverecekler. Onu emzirmelisin. Şu andan itibaren, sen artık bir annesin. Artık senin işin alt değiştirmek ve bu işteki yeteneğini de sergilemişsin. Neden bu beceriyi daha fazla çocuk için harcamayasın ki? Ve daha binlerce başka neden... İkinci çocuğa hamilesin. Böylece artık tam bir anne oluyorsun. Nereye gidersen onları da götürmek zorundasın. Hayatın her hali, iki başka insanın hayatına düğümlemiş durumda. Sadece alt değiştirmek ve çocuk beslemekle geçen günler oluyor (Javanshir, 2016: 73-74).

Kadın karakterin, üstlendiği bir diğer rol de ailesinde, özellikle anne ve babasıyla olan ilişkilerinde sergilediği evlat kimliğidir. Annesiyle olan ilişkisi, yaşamı boyunca yapamadığı eleştirilerin ve söyleyemediği sözlerin üzüntüsü ve pişmanlığıyla doludur.

Annem sızlanarak ayakkabılarını giyiyordu, bense daha kendime seçtiğim rolü adamakıllı yerine getirememiştim. Belki de her şey kendiliğinden yoluna girer diye orada, kapının eşiğinde durdum. Belki biz de bir anne-kız gibi birbirimizle vedalaşabilirdik. Bu eski geleneğe acıyı dindiren bir merhem gibi ihtiyaç duyuyordum. Ama annem merdivenlerden inerek gözden kayboldu, arkasına bile bakmadı (Javanshir, 2016: 28).

Romandaki kadın kahramanın evlenmeden önce gerek akrabaları ile gerekse de aile bireylerinden özellikle annesiyle iletişim sorunu yaşadığını görmekteyiz. Toplum tarafından kendisine biçilen uslu kız rolünü layıkıyla yerine getiren roman kahramanı erkek değil de kız doğduğu için her fırsatta annesi tarafından aşağılanır ve şiddete maruz bırakılır.

Annem musluğu açıp, 'soyun' dedi. Bir yandan sızlanıyor bir yandan küfrediyordu. Soğuk su hortumunu bacaklarıma tuttu. Cildim tavuk derisi gibi diken diken oldu. Titriyordum. Bana ettiği küfür sırtıma vurduğu yumrukla birleşti. Ağladım. Annem vücudumu morartmıştı (Javanshir, 2016: 53-54).

Annesi ile konuşamadığından ve diğer kız kardeşleri gibi onunla arkadaş olamadığından söz eden roman kahramanının şu ifadeleri anne-kız arasındaki uzaklığın boyutunu ve uçurumun derinliğini gözler önüne serer:

Anneme laf anlatmadan önce evin ortasında yedi sekiz tur volta atardım. Canım çıkardı, kelimeler sanki bir kuyunun dibinde bir yerde sıkışmış gibi çıkmak bilmezdi (Javanshir, 2016: 23).

Birey, çocukluğundan itibaren başkalarının kendisi için hazırlamış olduğu kimliği bir elbise gibi üzerine giyer ve bu ‘verili kimlik’ (Budak, 2017: 43) ile yaşadıklarına karşılık veremez ve kendini savunamaz. Çünkü ona, ailesi tarafından ne olursa olsun ‘susmak’ öğretilmiştir.

Suskunluğumun bir geçmişi olduğunu düşünüyorum. Ona sahip olduğum için birkaç kez ödüllendirildim. Daha yedi sekiz yaşındayken, suskunluğun her çocuğa nasip olmayan bir fazilet olduğunu anlamıştım. O benim ilk servetimdi. Bir gün babam beni bodrum kata götürüp sordu: “Dün Mahbup teyzenle nereye gittiniz?” Konuşma yeteneğimi kaybettim. Ukalalıktan değil, korkudan (Javanshir, 2016: 25-15).

Kahraman anlatıcı, henüz çocukken çevresi tarafından kendisine dayatılan bu ‘susmak’ eylemini başarıyla gerçekleştirdiği için kendisini sırlarla dolu kapalı bir sandığa benzetir. Hatta sonraki yıllarda da kendi içine kapanıp sır sakladığı için birkaç kez ailesindeki kadınların takdirini kazandığını ifade eder (Javanshir, 2016: 26).

Uçup Giden Bir Kuş romanındaki kadının kimlik arayışı noktasında önemi haiz olan şey, yaşanan kimlik buhranıdır. Kadın, her ne kadar kendisi için bağımsız bir kimlik düşünmüş olsa da roman boyunca yavaş yavaş sahip olduğu kimlik noktasında buhrana sürüklenmekten kendisini alamaz. Başlangıçta evlenerek bağımsız bir aile kimliği kazanmayı düşünmüş ancak zamanla zihnindeki düşünceler ve fikirler ona baskın gelerek mevcut kimliğiyle tezat oluşturmuştur. Çocukluğuna döndüğü zaman kendini açığa çıkarmaması gerektiği için arzu ve isteklerini hep sakladığını hatırlar. Bu yüzden çoklu kimlik kaygılarına düşer:

Çocuk rolünde de bir hiçtim. Varlığımın hiçbir anlamı yoktu. Annem beni erkek olur umuduyla doğurmuştu. Ben de erkek değil, kız doğmuştum (Javanshir, 2016: 77).

Evlendikten sonra aile hayatında da eşinin yanında bir yerinin olmadığını anlayınca zihinsel açılardan bir takım tezatlıklarla karşılaşır ve bir kadın olarak ondan bürünmesi beklenen ile kendisinin bürünmek istediği kimlik arasında gidip gelir:

Şimdi artık günahlarım iki üç tane değil, üst üste yığılmış. Ben ne anneyim ne eşim ne de evladım. Hiçim. Bu rollerin hiçbirini doğru düzgün yerine getiremiyorum (Javanshir, 2016: 77).

Bazen eski gidişata göre ataerkil toplumun kendisine yüklediği kadın rolünü yerine getirir bezen de bu sınırın üstüne çıkarak bu rolün sorumluluğunu bir kenara bırakıp her zamanki kalıbından dışarı çıkar. Bu yüzden kendinde sabit gördüğü kimliği tarif etmekte zorlanır.

Uçup Giden Bir Kuş romanındaki kadın kahraman, eşinin kendisine ve çocuklarına karşı sorumsuzluğuyla karşılaşınca bir takım sorunların ve anlaşmazlıkların varlığıyla yüzleşir. Bu anlaşmazlık ve çatışmalar, kadının kendi varlığının farkına varmasını sağlar ve böylece kendi mahiyetini kavrama noktasındaki çabalarına yön verir. Romanın sonunda, kadın var oluşundaki mevcut yeteneklerinin farkına varır ve özgür iradesiyle kocası Emir'in evi satıp Kanada'ya gitmesine karşı çıkar. Ancak Emir'i vermiş olduğu karardan vazgeçirip aile ocağına döndürmekte başarısız olur. Böylece anne kimliğinin ağır bastığını ve bu durumda asıl vazifesinin, aile birliğini korumak olduğunu kabul eder:

Çocuklar bir Emir'e bakıyorlar, bir de gitmeye hazırlanmış bana. Emir mutfağın önünde bekliyor. Rakibinin savaş meydanını sessizce terk etmesine inanmayan bir savaşçıya benziyor. Birisinin kuşu bir yerden uçarsa, o yerde artık zor kalır. Kendi evinde yabancı olur (Javanshir, 2016: 135).

Gerçekte o, her ne kadar teslim olmaktan ve susmaktan vazgeçip eşinin kararları karşısında karşı duruş sergileyerek yapabildiğince ayak diremeye çalışsa da bu uğurda pek başarılı olamaz ve 'verili' kimliğin çemberini kıramaz. Ama bu sakin ve teslimiyetçi kimliğin uzun bir ömrü olmaz. Zira yavaş yavaş bu kadının sakin çehresinin ardında

çalkantılı ve ıstıraplı bir zihnin varlığıyla karşılaşırız. İçeride, bir yandan başkalarının kendisi için hazırlamış olduğu kimliğe karşı isyan duyguları kabarıırken, bir yandan da telaşlı arayışlar başlar. O, sadece kendi kimliğinin peşindedir. İçerisinde olduğu bu arayış, kendi kimliğini yeniden elde etme ve hür bir birey olarak yaşama isteğine yöneliktir. Her şeyden önce kendisine biçilen rollere muhalif olmanın da ötesinde kendisine ihsan edilen nihai özgürlüğe bir birey olarak sahip çıkmalıdır.

Kadının aşksız geçen evliliği, kocasının umursamazlığı ve onu yok sayması, onun farklı bir maceraya atılma kararını tetikler ve genellikle kendisine de ters geldiği ve sonunda pişman olduğu halde nedenini tam olarak kendisinin de kavrayamadığı bir intikam duygusunun esiri olur (Köşeli, 2016: 310).

Emir, her gün yüzlerce kez ona ihanet ettiğimin farkında değil. Her gün yüzlerce kez bu hayattan dışarı çıkıyorum. Evinden hiçbir zaman uzaklaşmamış bir kadının korkusuyla, yavaş yavaş, sessiz, usul usul, korkudan ölecekmiş gibi, Emir'in hayal bile edemeyeceği yerlere gidiyorum. Sonra tövbe etmiş bir kadının pişmanlığıyla, gecenin karanlığında eve, Emir'in yanına geri dönüyorum (Javanshir, 2016: 41).

Sonuç itibariyle kadının özne olma çabası, kadın-birey olarak yaşayabilmesi için kendi gerçek kimliğini keşfetmesine zemin hazırlar.

Uçup Giden Bir Kuş romanındaki kadın ana karakterin tüm vakti, ev işi yapmak, eşi ve çocuklarıyla ilgilenmekle geçer. Dolayısıyla aileden sorumlu anne ve eş dışında bağımsız bir kimlik onun için mümkün değildir. Fakat aile ocağından sorumlu bir birey olarak aile temelini koruma noktasında hiçbir fedakârlıktan kaçınmaz. Her ne kadar aile yapısından kaynaklanan kısıtlamaların ve ondan kaynaklı monotonlaşan günlük görevlerin ve sorumlulukların farkında olsa da ailesinin istek ve ihtiyaçlarını kendi isteklerinden üstün tutar.

Uçup Giden Bir Kuş romanının kadın kahramanı, kendine has bütün özellikleri ve sorunlarıyla İranlı kadınların bariz bir örneğini teşkil eder. Bu kadının en önemli özelliği, onun kadın karakteriyle iç içe geçmiş ve bir görev haline dönüşmüş olan aile hayatının sorumluluğunu üstlenmektir. Kendini, aile ocağını korumaya ve kadınlık görevlerini kusursuz bir şekilde yerine getirmeye adanmış bu kadın, hayatın

zorlukları karşısında hiçbir zaman zayıflık ve bıkkınlık duygusu hissetmeden kadın olma rolünün gereğini başarıyla yerine getirir. Gerektiği zaman eşinin sorumluluklarını da üstlenmekten kaçınmaz. Yurtdışında yaşamaya can atan Emir, İran'dan kaçıp gitmeyi sadece sorunların çözümü olarak görür ve sonunda da hayalini gerçekleştirir. Ama romanın kadın kahramanı, kuvvetli bir bağ ile nesilden nesile aktarılan analık içgüdüsüyle, kendisinin çocuklarını korumakla görevli olduğunu düşünür:

Hayalimde Emir'i evden yolluyorum. O gelecek için gitmeli. Kendimi evin merkezine koyuyorum. Ama ben kalmalıyım. İki çocukla yabancı yerlere gidip perişan olamam. Kalmam lazım (Javanshir, 2016: 93).

Parla'ya göre kuvvetli bir bağ ile aktarılan analık, ürettiği bütün değerlere rağmen erkek egemen toplumun değerlerine boyun eğmek, kendi değerlerinin ikinci planda kalmasına razı olmak (değerler aşağı yukarı bütün feminist söylemin öne çıkardığı değerlerdir: sevgi, şefkat, anlayış, koruyuculuk, barışçılık, rekabet yerine dayanışma, destek, kendini başkasının yerine koyabilme yeteneği) zorunda bırakılmıştır (Parla, 2017: 30).

62

Aynı şekilde o, eşinin Kanada'ya gitme konusundaki kati kararından haberdar olunca son saniyelere kadar ailede huzuru, sukutu ve birliği sağlama niyetindedir:

Evimizdeki kutlamadan sadece benim haberim var: Bu anı, muhtemelen yarın tekrar etmeyecek anı koruma şöleni! Sarsıntıyı ayaklarımın altında hissediyorum, ayrılığın kokusunu alıyorum (Javanshir, 2016: 98).

Sonuç

Bu romanda kadın, olanca bedensel ve düşünsel gücünü, ev işlerine yetişmek ve cinsiyet rolünün klişelerini yerine getirmekte kullanır. Bu karaktere ait, okuyucunun gözünde somutlaşan en önemli şey, ev hanımı, ebeveyn ve birey olmak gibi çeşitli görevler içeren eş, anne ve evlat rolüdür. Romandaki kadın sürekli kendisine biçilen bu rolleri yerine getirmekle görevlidir ve sanki varlığı bu görevlerle iç içe geçmiş ve var oluş sebebi sadece bu görevlerin ifasıdır. Hegel “kadınların çocuk doğurmak, onlara bakmak, evi çekip çevirmekten başka bir şey için yazgılanmadıklarını ve bunların, hiçbir zaman seçeneklerle karşılaşmadıkları gibi, karar da veremeyeceklerini belirtir” (Arat, 2017: 34) Roman kahramanı kadın da, sonunda kadın olma kaderinin kendisine üstün geldiğinin idrakine varır ve yazgısının dışında kendisi için bir hayatın ve iradesi ile verilecek bir kararın mümkün olamayacağını kabul eder. Kocasını, ailesine karşı sorumsuzca davranmaya devam ettikçe de kaderin ağlarından ebediyen kurtuluş olmadığına kani olur ve son kertede kocasından ve evliliğinden vazgeçerek kendisini çocuklarına adar. Zira kendine yaşam alanı kalmayan yerde, zaten kendisinin varlığı söz konusu değildir:

Şimdi kendi evimdeyim. Kendi kendime, çocuklar büyüyene kadar bu evden çıkmayacağıma dair söz veriyorum. Bir daha hiçbir yere gitmeyeceğiz. Bu dört duvarın arasında kalacağız; üçümüz (Javanshir, 2016: 112).

Romanın sonunda ondan istenilen ve onun istediği şeylerle ilgili tüm endişelerinden sıyrılıp sonunda onu görmeyen ve sesini duymayan kişileri terk eder. Tüm isteklerinden ve bağımsız kimlik arayışından feragat ederek kendisini çocuklarına adar. Çünkü o, ailesinden ve çevresinden bağımsızlaşmaya çalışmış ama mücadeleyi sonuna kadar götürememiş, kendine özgü yeni bir kimlik oluşturmayı başaramamıştır. Bir bakıma ‘var olamamış’, ‘var olma’ savaşını kaybetmiştir. Emir’in evi sattıktan sonra artık gideceğinden emin olan kadın onu uçup giden bir kuşa benzetmiştir:

Birisinin kuşu bir yerden uçarsa, o yerde artık zor kalır. Kendi evinde yabancı olur. Acaba benim de bir kuşum var mı? Kendi kuşum? (Javanshir, 2016: 135).

Kaynakça

- Arat, Necla (2017). *Feminizmin ABC'si*, 3. bsk., İstanbul: Say Yayınları.
- Azîmî, Zehra-Sadıkî, İsmail (1394). “Berresî-i Mesail-i Müşterek-i Zen Der Do Dastân-i Çerağhâ Râ Men Hâmûş Mikonem Ez Zoya Pirzâd u Perende-i Men Ez Feriba Vefî”, *Feslnâme Tehassos-i Motâle'ât-i Dastânî*, Yıl 2, Sayı 4, s. 94-117.
- Bildirici, Zübeyde-Gülendam, Ramazan (2013). “Buket Uzuner’in “Önceki ve Sonraki Kadın” Hikâyesine Feminist Bir Bakış”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 30, s. 269-277.
- Budak, Ali (2017). *Roman, Kimlik, Kültür (Kuramsal Metin İncelemeleri)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Chambers, Iain (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*, çev. İsmail Türkmen-Mehmet Beşikçi, 2. bsk., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çetin, Nurullah (2009). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap.
- Irzık, Sibel-Parla, Jale (2017). *Kadınlar Dile Düşünce*, 6. bsk., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köşeli, Yusuf (2016). *Çağdaş Arap Kadın Anlatılarında Kadının Kimlik Arayışı*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Notz, Gisela (2018). *Feminizm*, çev. Sinem Derya Çetinkaya, 2. bsk., Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Vefi, Feriba (2016). *Uçup Giden Bir Kuş*, çev. Lale Javanshir, İstanbul: Verita Yayınları.
- Yücetürk, Gamze-Yıldırım, Serpil (2016). *Arap ve Fars Kadın Öykücülerden İnciler*, Ankara: Hece Yayınları.

¹ Feriba Vefi, “Rahatladım baba”, çev. Serpil Yıldırım, Hece Öykü, Yıl 13, Sayı 73, Ankara, 2016, s. 61-63.